

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ
СТРАХУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****THE PROSPECTIVES OF INTRODUCTION IN UKRAINE
THE INSURANCE OF LAWYER ACTIVITY****Волошина Л.О.,
аспірант***Львівський університет бізнесу та права,
адвокат*

У статті досліджуються перспективи запровадження страхування професійної відповідальності адвокатів в Україні. Автор аналізує історію становлення та розвитку інституту страхування як суспільно-значущого явища, яке супроводжує економічний та соціальний розвиток людської цивілізації. Страхування професійної адвокатської діяльності пов'язане із поняттям професійної відповідальності адвоката. Автор підкреслює, що досвід країн, які нормативно закріпили можливість страхування професійної відповідальності адвоката чи зробили таке страхування обов'язковим, доводить корисність і ефективність відповідного страхування.

Ключові слова: адвокат, страхування, професійна відповідальність, цивільна відповідальність адвоката.

В статье исследуются перспективы введения страхования профессиональной ответственности адвокатов в Украине. Автор анализирует историю становления и развития института страхования как общественно-значимого явления, которое сопровождает экономическое и социальное развитие человеческой цивилизации. Страхование профессиональной адвокатской деятельности связано с понятием профессиональной ответственности адвоката. Автор подчеркивает, что опыт стран, которые нормативно закрепили возможность страхования профессиональной ответственности адвоката или сделали такое страхование обязательным, доказывает полезность и эффективность соответствующего страхования.

Ключевые слова: адвокат, страхование, профессиональная ответственность, гражданская ответственность адвоката.

The article examines the prospects of the introduction of lawyer's professional liability insurance in Ukraine. The author analyzes the history of the formation and development of the institution of insurance as socially significant phenomenon accompanying economic and social development of human civilization. A significant consequence of the distribution of insurance is the process of dividing spheres of insurance under the branches of human activity, which provided the relevant services in insurance.

Lawyer's professional liability insurance has its own history of formation and development. However, a long period of development and institution-building of the professional liability insurance for lawyers, unfortunately not led to adequate level of theoretical understanding and analysis of the institution. The insurance of the professional advocacy related to the concept of professional liability of lawyer.

The author stresses that the experience of countries that have secured legal possibility of professional liability insurance or a lawyer made a mandatory insurance proves the usefulness and effectiveness of each policy. The article states that professional liability risk insurance of lawyer should be based on property insurance contracts concluded personally by the advocate (insured) with an insurance organization (insurer).

The author notes that the institution of professional liability insurance of lawyer is an effective way to protect property interests as a lawyer and his client. Currently, professional liability insurance of lawyer in Ukraine is carried out on a voluntary basis, but is not common among lawyers as professional liability insurance institution because it is not enough researched on the scientific level, and have not found a proper regulatory settlement.

Key words: lawyer, insurance, professional liability, civil liability of attorney.

Особливі умови діяльності адвокатів та специфічні функції адвокатури обумовлюють існування ризику завдання адвокатом майнової та моральної шкоди третім особам чи клієнту під час здійснення ним професійної діяльності. Адвокати, реалізуючи свої професійні права та виконуючи професійні обов'язки можуть припуститись помилок, які здатні спровокувати настання вагомих негативних наслідків. Прикладами найпоширеніших професійних помилок адвокатів є невиконання або неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків; розголошення адвокатом відомостей, які складають предмет адвокатської таємниці; втрата, знищення або пошкодження адвокатом документів, пов'язаних із професійною діяльністю адвоката. Допущення відповідних помилок адвокатом під час здійснення своїх професійних обов'язків може мати непередбачувані наслідки як для адвоката, так і для клієнта.

Вірогідність настання негативних наслідків непрофесійної чи недобросовісної діяльності адвоката обумовлює настання ситуації, коли останній все частіше стає суб'єктом цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану ним у процесі здійснення професійної діяльності. Саме тому, враховуючи важливість предмету професійної діяльності адвоката і міжнародну практику у сфері відшкодування шкоди, яка була завдана професійною діяльністю, вважаємо за доцільне визначити метою статті

дослідження перспектив запровадження страхування професійної адвокатської діяльності в Україні.

Варто зазначити, що практика страхування професійної діяльності адвокатів виникла не випадково, вона була продиктована інтересами професії, тих осіб, що займаються адвокатською діяльністю, та їхніх клієнтів і ґрунтується на міжнародній практиці. Однак, безсумнівно, що страхування адвокатської діяльності бере свої витoki з історії становлення та розвитку інституту страхування як одного із суспільно-значущих явищ, які супроводжують економічний та соціальний розвиток людської цивілізації. Наприклад, В. Ю. Абрамов зазначає, що велику увагу питанню страхування приділяють через юридичний феномен виникнення страхової відповідальності в часи раннього розвитку цивілізації, відповідна інституція пройшла довгий шлях розвитку і формування [1, с. 4].

Так, у Стародавньому Єгипті і Стародавньому Римі на засадах взаємного страхування релігійні товариства надавали допомогу родичам своїх померлих членів. Зміст найперших форм страхування являв собою товариські угоди щодо розподілу суми збитків одного з його учасників між всіма іншими членами. Сучасне страхування отримало свій розвиток з цих первинних форм.

В стародавні часи найбільш жвавою і широко поширеною була торгівля, що відбувалася морськими шляхами, що сприяло виникненню і розвитку страхування від мор-

ських небезпек. Дійсно, історичне походження страхування пов'язане з морським страхуванням, що зародилось у XII столітті в середземноморських державах. Таке страхування було побудовано на комерційних засадах і його метою було отримання прибутку. Слідом за морським страхуванням було запроваджено страхування від вогню, чому сприяла сильна пожежа в Лондоні у XII столітті. Не менш поширеними були страхові відносини між членами окремих спільнот і класів, які виражалися у співпраці для подолання стихійних лих, мору тварин і розбійних нападів. Пізніше з'явилися багато інших видів майнового страхування, що спричинило необхідність формування у суспільстві окремих страхових об'єднань, які спеціалізувались на страхуванні окремих майнових відносин. Такими об'єднаннями стали страхові гільдії чи гільдії страхування, кожна з яких мала свою сферу діяльності і впливу.

Розвиток гільдійського страхування у XII-XIV століттях в Європі спричинив розподіл страхових спільнот і гільдій на захисні та професійні. Метою перших була охорона особистого майна членів гільдії від посягання третіх осіб і пошкодження майна стихійним лихом. Метою діяльності професійних гільдій був захист інтересів членів гільдії, що належать до однієї професії. Найрозповсюдженішими були гільдії лікарів, алхіміків, адвокатів та купців.

Бурхливе зростання економіки, промисловості і транспорту у XIX столітті сприяли розвитку страхування в європейських державах, появи його нових видів і спеціалізованих страхових товариств. У цей період страхування стає видом надання послуг і продовжує до теперішнього часу виходити в перелік найдоходніших галузей економіки.

Широке застосування страхування спричинило потребу у його нормативному закріпленні й розробленні страхової термінології. З'явилися такі поняття як: ризик, премія, поліс. У ряді держав Європи: Англії, Іспанії, Франції вже починаючи з XV століття страхування стало предметом загального законодавства. Однак страхові закони були розрізнені і перша спроба їх систематизації здійснена в морському ордонансі Людовіка XIV, на основі якого розвивалося надалі морське право провідних європейських держав.

Ми вважаємо, що не менш значущим наслідком розповсюдження страхування є процес поділу сфер страхування відповідно до галузей людської активності, де надавалися відповідні послуги із страхування. Не є виключенням і страхування професійної відповідальності адвокатів, що є однією з підгалузей страхування.

Варто зазначити, що страхування професійної відповідальності адвокатів має власну історію формування і розвитку. Однак тривалий період розвитку і розбудови інституту страхування професійної відповідальності адвокатів, на жаль, не обумовив належний рівень теоретичного осмислення та аналізу цього інституту. Водночас, очевидним є те, що страхування професійної адвокатської діяльності безпосередньо пов'язане із поняттям професійної відповідальності адвоката.

Багато дискусій у науковій спільноті викликає питання змістового наповнення професійної відповідальності адвоката. Наприклад, Р. Р. Долотіна зазначає, що професійну відповідальність у найзагальнішому вигляді можна визначити як відповідальність фізичної чи юридичної особи, виражену в формі обов'язку відшкодувати збиток, заподіяний третій особі в процесі здійснення ними діяльності з певної професії [2, с. 26]. Доцільно підкреслити, що наявність такого елементу як професійна діяльність виступає критерієм, за яким можна виділити страхування професійної діяльності серед інших видів страхування.

У цьому контексті варто погодитись із науковими підходами, відповідно до яких страхування професійної відповідальності – це сукупність видів страхування, об'єктом яких виступають майнові інтереси фізичної або юридичної особи, щодо страхування якої укладено договір,

пов'язаний з обов'язком відшкодувати шкоду, заподіяну третім особам у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності [2, с. 34].

Страхування ризику професійної відповідальності адвоката має здійснюватися на підставі договорів майнового страхування, що укладаються особисто адвокатом (страхувальником) зі страховою організацією (страховиком).

Як слушно визначає І. А. Владімірова, виходячи із прийнятого в цивільно-правовій доктрині складу правопорушення, підставою відповідальності адвоката є ненадання або неналежне надання послуг адвокатом. При визначенні умов цивільно-правової відповідальності за порушення договору надання послуг адвокатом мають враховуватись такі обставини: некваліфікованість дій або бездіяльність адвоката, збитки, причинний зв'язок між порушенням зобов'язання і збитками, вина. При застосуванні відповідальності до адвоката необхідно враховувати і дії самого клієнта [3, с. 137].

На жаль, проблеми реалізації інституту страхування професійної відповідальності адвокатів сьогодні знаходяться не лише у теоретичній площині, але є недостатньо визначеними і на нормативному рівні. Так, Н. М. Таварткіладзе слушно зауважує, що сьогодні не практикується відповідальність адвоката за укладенням з клієнтом угодою (договором), у зв'язку з порушенням адвокатом умов цієї угоди. Як правило, суперечка між клієнтом і адвокатом з приводу неналежного виконання договору доручення обмежується повним або частковим поверненням гонорару в позасудовому порядку [4, с. 180].

Доцільно згадати, що значну увагу у літературі приділяють питанню необхідності застосування імперативності у сфері страхування професійної відповідальності адвокатів. В основному виділяють дві системи страхування професійної відповідальності адвокатів: добровільна і обов'язкова. Добровільне страхування реалізується на основі договору між страхувальником і страховиком, в якому визначаються конкретні умови страхування. При цьому в подальшому сторони можуть змінювати або виключати окремі умови в рамках законодавства. Обов'язкове страхування являє собою страхування, здійснюване в силу закону. Саме законодавчим актом встановлюються види, умови і порядок здійснення обов'язкового страхування.

Деякі автори наполягають на необхідності введення в державі саме обов'язкової системи страхування адвокатської діяльності. Наприклад, Н. О. Обловацька зазначає, що необхідність введення в практику адвокатської діяльності саме обов'язкового, а не добровільного, страхування професійної відповідальності адвокатів вплине на активність діяльності адвокатських організацій, що матиме позитивні наслідки для надання у державі правової допомоги в цілому [5, с. 26].

Ми не можемо повною мірою погодитись з такою позицією, адже, як вже зазначалось, страхування як суспільний інститут сформувався завдяки об'єктивній необхідності у ньому, тож, на нашу думку, для отримання ефективного результату інститут страхування не потребує жорсткого контролю і керування з боку законодавця.

Однак, для нашого дослідження страхування професійної відповідальності адвоката не менш корисним є аналіз міжнародної практики з цього питання. Перш за все, варто відзначити, що страхування професійної відповідальності адвокатів є одним із міжнародних стандартів адвокатської діяльності, що знаходить своє відображення у законодавстві багатьох країнах світу, зокрема таких країн як: США, Австрія, Бельгія, Болгарія, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Швеція, Великобританія.

Л. В. Балашова зазначає, що велика закордонна практика свідчить про те, що наявність страхування професійної відповідальності у фахівців – це необхідний атрибут, який дозволяє йому займати свою нішу в тому чи іншому секторі

послуг і розглядатися клієнтами в якості надійного професіонала [6, с. 168]. Справедливо наполягається на тому, що досвід ряду зарубіжних країн показує, що там, де система страхування професійної діяльності адвокатів зміцнилася, вона приносить позитивні результати [7, с. 49].

Одне з провідних місць серед країн з розвинутою системою страхування професійної відповідальності адвокатів займають Великобританія і США. У США, де ринок страхових компаній розвивається досить жваво, витрати на страхування професійної відповідальності адвокатів перевищують всі поточні витрати, за виключенням заробітної і орендної плати, що вказує на важливість страхування для адвокатів у США. В Італії існують спеціальні реєстри для застрахованих лікарів, адвокатів та інших професій, що виступає гарантією їх професіоналізму [6, с. 167-168].

Відповідно до федерального законодавства Німеччини про адвокатуру, адвокат, так само як інші працівники, чия діяльність може завдати серйозних майнових збитків довірителю, обов'язково страхують свою професійну відповідальність. Не заборонені німецькими законами і угоди адвоката з довірцем про обмеження відповідальності. Особливо це стосується відповідальності адвоката при виконанні господарсько-правових доручень, де повне відшкодування збитків може бути економічно ускладненим для адвоката [8].

Французький закон про адвокатуру передбачає обов'язкове страхування професійної цивільної відповідальності адвокатів. При цьому, договір страхування може бути укладений як конкретним адвокатом, так і групою адвокатів або адвокатською організацією. Цей же нормативний акт визначає можливість страхування ризику втрати адвокатом цінностей, майна та документів, що належать довірителю і перебувають у адвоката у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Законом закріплені мінімальний розмір страхової суми, що становить 1500000 євро на рік у розрахунок на одного адвоката [9].

Не менш цікавим є досвід Чеської Республіки, де страхування професійної відповідальності адвоката є обов'язковим. Це закріплено у національному законі про адвокатуру. Укладення договору страхування професійної відповідальності дозволяє перекласти відповідальність за відшкодування збитків з адвоката на страхову компанію. Адвокат, що працює в адвокатурі самостійно або у товаристві повинен бути застрахованим на випадок збитку, за

який він несе відповідальність перед клієнтом, а також на випадок виникнення обов'язків щодо відшкодування шкоди, виконати який адвокат, що працює в адвокатурі у товаристві, зобов'язаний згідно зі спеціальними правовими нормами через інститут солідарної відповідальності [10].

В цілому, досвід країн, які нормативно закріпили можливість страхування професійної відповідальності адвоката чи зробили таке страхування обов'язковим, доводить корисність і ефективність відповідного страхування. Адже, як справедливо зазначає В. Л. Кудрявцев, юридично значуща діяльність адвоката не може ґрунтуватися тільки на його ентузіазмі і бажанні надавати кваліфіковану юридичну допомогу довірителю, вона повинна підкріплюватися ще і юридичною відповідальністю за невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків, інакше вона може перетворитися на профанацію [11, с. 402].

На наш погляд, інститут страхування професійної відповідальності адвоката є ефективним способом захисту майнових інтересів як адвоката, так і його клієнта. Наразі страхування професійної відповідальності адвоката в Україні здійснюється на добровільній основі, але не є поширеним серед адвокатів, оскільки інститут страхування професійної відповідальності не є дослідженим на достатньому науковому рівні, а також не знайшов належного нормативного врегулювання.

В Україні в даний час немає спеціальних норм, які б детально регулювали порядок та умови страхування ризику настання відповідальності адвоката. Враховуючи викладене, пропонуємо внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Закону України «Про страхування» щодо врегулювання страхування професійної діяльності адвоката, якими встановити умови страхування професійної відповідальності адвокатів та інших фахівців, діяльність яких пов'язана з наданням професійних послуг (аудиторів, бухгалтерів, лікарів, будівельників тощо).

Крім того, вважаємо, що мають бути вироблені і випробувані на практиці правила узгодження питання розміру страхової премії, поняття страхового випадку, розміру страхової суми, визначення моменту виникнення обов'язку страховика виплатити страхове відшкодування і багато інших специфічних питань страхування ризику настання професійної відповідальності адвоката. Для цього необхідно забезпечити ґрунтовне наукове дослідження цього інституту та його законодавче врегулювання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов В. Ю. Страхование : теория и практика / В. Ю. Абрамов. – М. : Волтерс Клувер. 2007. – 512 с.
2. Долотина Р. Р. Правовое регулирование обязательного страхования профессиональной ответственности : Дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.03 / Р. Р. Долотина ; Академия управления «ТИСБИ». – Казань, 2007. – 182 с.
3. Владимирова И. А. Особенности гражданско-правового регулирования оказания услуг адвокатом : Дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.03 / И. А. Владимирова ; Тверской государственный университет. – Тверь, 2006. – 202 с.
4. Таваркиладзе Н. М. Этические основы деятельности адвоката-защитника : Дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.10 / Н. М. Таваркиладзе ; Одесская национальная юридическая академия. – Одесса, 2003. – 216 с.
5. Обловацька Н. О. Страхування професійної відповідальності адвокатів України / Н. О. Обловацька // Адвокат. – 2010. – № 9. – С. 26–30.
6. Балашова Л. В. Гражданско-правовое регулирование договора страхования профессиональной ответственности в российском законодательстве : Дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.03 / Л. В. Балашова ; Московская государственная юридическая академия имени О. Е. Кутафина. – М., 2011. – 227 с.
7. Морозов А. Страхование профессиональной ответственности юристов / А. Морозов // Российская юстиция. – 1998. – № 11. – С. 47–51.
8. Федеральне уложення про адвокатуру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irzstiftung.
9. Decreten 91-1197 du 27 novembre 1991 «Organisant la profession d'avocet» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.legifrance.
10. Закон про адвокатуру Чеської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cak.cz/scripts/detail.php.
11. Кудрявцев В. Л. Реализация конституционно-правового института квалифицированной юридической помощи в деятельности адвоката (защитника) в российском уголовном судопроизводстве : теоретические основы и проблемы обеспечения : Дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 / В. Л. Кудрявцев ; Московская академия экономики и права. – М., 2008. – 526 с.